

Pisidia Bölgesi'nde Yunan ve Roma Dönemlerine Ait Kültür Varlıkları

Senem Özden

Giriş

Protogeometrik Dönem'den itibaren, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrıldığı MS 395 yılına kadar geçen zaman diliminde Anadolu'nun diğer bölgeleri gibi Pisidia Bölgesi de Yunan ve Roma yerleşmelerini içinde barındırmıştır. Bölgedeki kentlerin yanı sıra küçük yerleşmeleri, ve tekil buluntu yerlerini envanterleme çalışmasında söz konusu bölgenin sınırlarını belirlemek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır¹. Yönetsel bölge sınırlarına göre yapılan bu araştırma Pisidia Bölgesi'nin Roma Dönemi boyunca farklı eyaletlere ve böylece farklı coğrafi bölgelere eklendiğini ortaya koymaktadır. "Pisidia" adı, ancak Diocletianus döneminde başlı başına bir eyalet ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır². Bu şekilde tarihte ilk kez eyalet kimliğini alan Pisidia, kuruluş aşamasında Galatia Eyaleti'nin güneyini, Lykia-Pamphylia Eyaleti'nin kuzey kesimlerini, Asia Eyaleti'ne bağlı Apameia Kibotos'u ve doğuda Isauria'ya kadar uzanan geniş bir alanı kapsamıştır³. Böylece Pisidia, kuzeyde Sultan Dağları, Akşehir Gölü ve Gölcük Dağları; kuzeydoğuda Afyonkarahisar'a bağlı Dinar düzlüğü ile Söğüt Dağları; doğuda Konya Ovası üzerinden Karadağ etekleri; güneyde Toros Dağları'nın kuzey yamaçları ve batıda Burdur Gölü (Askania Lacus) çanağının doğu kesimi ile sınırlanmıştır.

---

¹ Strabon'un *Coğrafya* adlı eserinde söz ettiği etnik ve linguistik dağılıma göre Pisidia Bölgesi kuzey ve kuzeybatıda Phrygia, doğuda Lykaonia; batıda Milyas ve Kabalis; güneyde Pamphylia, güneydoğuda Isauria ve Kilikia Bölgeleri ile sınırlanmaktaydı (Strabon 12, 7, 1-2). Ancak Diocletianus döneminde kurulan Pisidia Eyaleti, Lykaonia Bölgesi'ni de kapsadığı için, bu çalışmada, Pisidia sınırları içerisinde ele alınmıştır.

² Diocletianus döneminde (MS 284-305) eyaletlerde yeni düzenlemelere gidilmiş ve imparator kontrolü artırılarak vergiler daha merkezi bir sistemde toplanmaya başlamıştır (MS 295-297). Diocletianus Roma İmparatorluğu topraklarını 12 dioikesise (yönetsel bölge) ayırır. Asiana Dioikesisi'nin içerdiği dokuz eyaletten biri, merkezi Pisidia Antiokheiası olan Pisidia Eyaleti olur (Niehoff 1999:544).

³ Özait 1985:101

İlk Gezinler

Fransız gezgin Lucas, 1706 ve 1714 yıllarında Pisidia'yı iki kez ziyaret etmiştir. İlk gezisi boyunca birtakım yazıtlara ve sikkelere rastlamış, ayrıca **Sagalassos** harabelerini gezme şansına da kavuşmuştur. 1816 yılında Otto von Richter ve 1826⁴ - 1833 yıllarında İngiliz gezgin F.V.J. Arundel bölgeyi ziyaret etmiştir. Arundel ilk gezisi sırasında **Sagalassos**'u Burdur İli'ne bağlı Ağlasun İlçesi'ne, 1833 yılında da **Apollonia Mordiaion**'u Isparta İli'ne bağlı Uluborlu İlçesi'ne konumlandırmıştır⁵. Arundell aynı gezisi sırasında **Pisidia Antiokheiası** harabelerini de ziyaret etmiştir. 1836-1837 yıllarında W.J. Hamilton⁶, 1838 yılında Ch. Fellows⁷, 1841-1842 yılları arasında ise A. Schoenborn Pisidia Bölgesi'ni ziyaret etmiştir. 1874 yılında G. Hirschfeld **Kremna** ve **Sagalassos**'ta incelemeler yapmış, **Agrae** (Ağras), **Seleukeia Sidera** (Selef) ve **Konana** (Gönen) antik kentlerini keşfetmiştir. Pisidia Bölgesi'ni gezmiş olan başlıca gezginlerden bir diğeri de W.M. Ramsay'dır. Ramsay, Anadolu'da çeşitli inceleme gezileri gerçekleştirmiş ve antik kaynaklarda Pisidia'da olduğu belirtilen bazı kentlerin lokalizasyonlarıyla ilgili çeşitli fikirler öne sürmüştür⁸. Amerikalı araştırmacı J.R.S. Sterrett, bölgeye düzenlemiş olduğu geziler sırasında çok sayıda epigrafik buluntuya rastlamış ve bunları iki ayrı kitap olarak yayınlamıştır⁹. K.G. Lanckoronski 1884-1885 yıllarında Pamphylia ve Pisidia bölgelerinde araştırmalar gerçekleştirmiştir. Bu araştırmalar sırasında Pisidia'da yer alan **Sagalassos** ve **Kremna** gibi başlıca antik kentlerin topografik planları çıkartılmıştır¹⁰. H. Rott, 1906 yılında, daha çok Hıristiyanlık dönemi araştırmalarını kapsayan gezisi sırasında **Apameia Kibotos** (Dinar) ile **Apollonia Mordiaion** (Uluborlu) arasında ve Gönen civarında Roma yollarına ait kalıntılar fark etmiştir¹¹,

Pisidia Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası

Coğrafya

Pisidia, oldukça farklı coğrafi özelliklerin iç içe geçtiği, geniş bir bölgeyi içine almaktadır¹².

Bölgenin batı kesimini oluşturan Göller Yöresi deniz seviyesinden yer yer 2500 m'ye kadar ulaşan yüksek dağlar ve bu dağlar arasında kalan göller, ovalar ve bataklıklar içerir. Bölgenin doğu kesimini oluşturan Konya Bölümü'ne doğru yükseklikler azalmakta ve daha doğuda yerini ovalara bırakmaktadır.

⁴ Arundel 1828:117

⁵ Arundel 1834:236

⁶ Hamilton 1842

⁷ Fellows 1975:121 vd.

⁸ Ramsay 1883c; 1886; 1902-03; 1905; 1960

⁹ Sterrett 1888a; 1888b

¹⁰ Lanckoronski 1892

¹¹ Rott 1908

¹² Bahar 1996:14-22; 1999b:1-7; Sevin 2001:153-155

Alp Sistemi'nin bir parçası olan Batı Toros silsilesi Teke Yarımadası'ndan kuzeydoğuya, Göller Yöresi'ne uzanarak Eğirdir Gölü'nün (Limnae) doğu ve batısında bir düğüm oluşturur. Batı yönünde uzanan ilk dağ sırası Söğüt ve Kuruç dağları; ikinci dağ sırası ise Sorkun Dağları'dır. Bu iki dağ sırası arasında **Agrai** (Ağras), **Seleukeia Sidera** (Selef) ve **Konane** (Gönen) antik kentleri bulunur. Silsilenin üçüncü sırası **Sagalassos**'un konumlandığı Akdağ'dır. Bu sraya bağlı son halka Eğirdir'den kuzey yönüne doğru giderek yükselen Barla Dağı'dır. **Parlais** antik kenti bu dağın yamacında kurulmuştur. Toroslar'ın bölgede görülen son sırası ise güneydeki Güllük Dağı'nın devamı niteliğindedir ve bu dağ uzantısı üzerinde **Kremna** antik kenti yer alır.

Eğirdir Gölü'nün doğusunda uzanan dağ sıraları batıdakilere oranla daha belirgin ayrımlara sahiptir. Pamphylia Ovası'ndan Eğirdir Gölü'ne kadar uzanan ilk dağ sırasının kuzeydoğusunda **Mallos** (Göynücek) ve **Adada** (Karabavlu) antik kentleri bulunur. Bu dağlar, Eğirdir-Beyşehir Gölleri arasında Anamas Dağları olarak bilinmektedir¹³. **Anaboura** (Enevre) ve **Tymbriada** (Mirahor) kentleri Anamas Dağları'nın yamaçlarında kurulmuştur. Üçüncü dağ sırasında Anamur'dan uzanarak gelen ve Beyşehir Gölü'nün güneyinde yer alan Küpe, Reze ve Karacadağ yükseltileri vardır. **Amblada** antik kenti, bu kütleyle bağlı olan Kızılca'da yer alır. Eğirdir Gölü'nün doğusundaki dördüncü dağ sırası bölgenin kuzey ve kuzeydoğusunda uzanan Sultan Dağları'dır. **Pisidia Antiokheiası**, **Neapolis**, **Philomelion**, **Tyraion**, **Laodikeia Katakekaumene** gibi bazı Yunan ve Roma kentleri bu dağ sırasının verimli yamaçlarına kurulmuştur.

Konya Ovası'nın güneydoğu yönüne bakan kesiminin yüksekliği 1000 m'nin altındadır. Takkeli Dağ, Karadağ ve daha doğuda Karapınar yakınlarında yükselen Karacadağ, bölgenin bilinen volkanik dağlarıdır. Konya Bölümü'nün batısında Konya Ovası, doğusundaysa Ereğli Ovası bulunur. Bu ovalar kuzeyde uzanan Boz Dağ ile Obruk Yaylası'ndan ayrılır. **Perta**, **Soatra**, **Kana** gibi antik kentler bu kesimde yer alan Boz Dağ yamaçlarına lokalize edilmektedir.

Pisidia Bölgesi'nin batı kesiminin en karakteristik özelliği, sahip olduğu göllerdir. Bunlar arasında Beyşehir (Karalis), Burdur (Askania) Gölü, Eğirdir Gölü (kuzey kesimi Hoyran Gölü olarak da anılmaktadır), Akşehir Gölü, Çavuşçu Göl ve Acı Tuz (Anaua) Gölleri yer alır.

Aksu (Kestros), bölgeyi kuzeyden güneye kat eden önemli akarsulardandır. Bölgedeki kuzey-güney doğrultusunda akan bir diğer akarsu Köprüçay'dır (Eurymedon). Aksu'nun batısında **Kremna** ve **Sagalassos**, Köprüçay'ın batısında **Tymbriada** gibi önemli antik kentler konumlanmaktadır.

---

¹³ Özsaıt 1980:35

İklim, jeolojik özelliklere bağlı olarak bölge içinde farklılıklar göstermektedir. Göller Yöresi, Akdeniz ile İçbatı Anadolu iklimleri arasında bir geçiş iklimine sahiptir. Akdeniz iklimine göre daha serin, İçbatı Anadolu iklimine göre ise daha sıcaktır. Yağışlar Akdeniz iklimine göre az, İçbatı Anadolu'ya göre fazladır. Konya Bölümü ise İç ve Batı Anadolu arasında bir geçiş iklimine sahiptir. Burada ovalar sıcak, dağlar serin ve yağışlı havanın etkisindedir.

Bölgenin Akdeniz iklimi etkisindeki güney ve batı kesimlerinde, Aksu ve Köprüçay vadilerinde maki, yüksekliği 1200 m'ye kadar olan yerlerde kızılçam, daha yükseklerde ise karaçam, palamut meşesi, köknar, selvi, sedir ve ardıç ağaçları bitki örtüsünü oluşturur. Antik dönemde gemi yapımında yararlanılan sedir ağacı *Pisidia* için özellikle önemlidir. Bölge coğrafyasının, bağcılık ve zeytincilik için de elverişli olduğu antik kaynaklardan bilinmektedir¹⁴. **Amblada**'da üretilen tıbbi şaraplar tartışılmaz bir üne sahiptir¹⁵. Konya Bölümü'nün kuzey ve doğu kesimlerinde ise bitki örtüsü genelde steplerden ibarettir. Antik dönemlerde bu kesimde yaşayan yerli halk (Lykaonialılar) geçimini daha çok hayvancılıkla sağlamaktaydı. Örneğin **Soatra**'da yünü sert bir koyun cinsinin yetiştirilmekte olduğunu antik kaynaklardan öğrenmekteyiz¹⁶. Bölgenin bir diğer geçim kaynağı da zengin madenleriydi. **Laodikeia Katakekaumene**'deki gümüş ve kurşun madenleri imparatorluk tarafından işletilmekteydi¹⁷.

Tarih

Pisidia Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren kesintisiz yerleşim görmüş ve Anadolu'nun önemli Neolitik ve Kalkolitik yerleşimlerini ve Tunç Çağı'nın değişik kültür bölgelerini, sınırları dahilinde barındırmıştır¹⁸. Bölgenin kuzey kesiminin Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Arzawa Krallığı'na ait olduğu düşünülmektedir¹⁹.

Bölge adını burada yaşamış en eski yerli halk olan *Pisidialılar*'dan almaktadır²⁰. *Pisidialılar*'ın kendilerine özgü bir dilleri ve eski Yunan alfabesine yakın bir alfabeleri vardı. Antik kaynaklar ve linguistik çalışmalar doğrultusunda *Pisidia* halkının Toroslar üzerinde yaşayan Milyaslılar²¹, Solymler²², Kabalialılar, Isaurialılar ve Lykialılar ile ortak bir geçmişe sahip olabilecekleri ve kökenlerinin, en azından MÖ 2. binyıldan itibaren varlıkları saptanan Luwiler'e dayandırılabilirliği düşünülür²³. MÖ 5. yy'dan önce antik kaynaklarda

---

¹⁴ Strabon 12, 7, 1

¹⁵ Strabon 12, 7, 2

¹⁶ Strabon 12, 6, 1

¹⁷ Drew-Bear 2001:248

¹⁸ Harmankaya-Erdoğan 2002

¹⁹ Özşait 1980:95-115

²⁰ Bölgede yaşamış olan bir diğer etnik grup ise Lykaonililer'dir. Konumuz olan bölgenin doğu kesiminde, Konya Bölümü'nde yaşamış bu eski yerli halk için bak. Sviatoslav 2000

²¹ Hall 1986:137-157

²² Ruge 1927:989

²³ Özşait 1980:116-117, 120 vd.

Pisidialılar'ın adına rastlanmamaktadır²⁴. Bölgenin batı kesiminin öncelikle Solymos ya da Milyas olarak anıldığı anlaşılmaktadır. Herodotos bölgeyi Solymler'in ülkesi Milyas olarak anar²⁵. Plinius da bölge halkının adını Solymi şeklinde yazar²⁶. Strabon Termessos'un üst tarafındaki dağa (Güllük Dağı) Solymos ve burada yaşayan halka Solymler dendiğini belirtir²⁷.

Pisidialılar'ın komşu halklarla iç içe geçmiş öyküsü antik Yunan mitolojisine de yansımıştır. Buna göre Pisidialılar'ın atası olan Pisides'in kızı Kaldene ile tanrı Zeus ya da Ares'in birleşmesinden Solymos ve Milye doğmuştur. Solymos ve Milye, atası Termil (Termi) olan Kragos ile akrabadır. Lykia'dan gelen Bellerophon'un Solymoslular'la savaşı Homeros'un destanlarında anlatılmaktadır²⁸.

Pisidia sırasıyla Phryg (MÖ 9. yy sonları), Lydia (MÖ 6. yy) ve (MÖ 546) Pers egemenliğine girmiştir. Bölgenin kuzey kesiminden Konya Ovası'nın batısına kadar uzanan Phryg yayılımı keramik buluntularıyla ispatlanır. Ancak, bölge için Ege Göçleri ile başlayan ve Phryg Krallığı zamanında da kendini gösteren görece "karanlık dönem" Pers egemenliği ortalarına kadar sürmüştür²⁹. Dağ ve tepelerde özgür topluluklar halinde yaşamakta olan savaşçı Pisidialılar, Pers İmparatorluğu'na karşı ortak direnişe geçerek yabancı müttefiklerle işbirliği yapmıştır³⁰. İmparatorluğun yerli halk üzerindeki yeterince otorite sağlayamadığı, Genç Kyros'un Phrygia'ya karşı yağma akınları yapan Pisidialılar'a ceza seferi düzenleyeceğini bildirmesinden anlaşılır. Ksenophon'un bu olayı anlatmasıyla Pisidialılar'ın adı tarihte ilk kez anılmaktadır³¹.

Arrianos, Büyük İskender'in MÖ 333 yılında düzenlediği Anadolu seferini anlatırken, bölgenin önemli bir dağ kenti olan **Sagalassos**'un halkını bölgenin en cesaretli savaşçıları olarak niteler³². Etnik yapılarını ve özgürlüklerini muhafaza etmek için savaşan yerli halk Büyük İskender'e karşı çoğunlukla direniş göstermiştir. İskender Askania Gölü'nden (Burdur Gölü) Phrygia'ya doğru ilerlerken **Sagalassos**, **Kelainai** gibi kentler dışında iç kesimlere fazla ulaşamamış olmalıdır. Büyük İskender'in ölümünün ardından MÖ 323'te Antigonos Monophthalmos yönetimine giren Lykia-Pamphylia ile birleştirilen Phrygia Paroreios, muhtemelen Pisidia'nın batısını da kapsamaktaydı. Pisidialılar'ın, Antigonos'a karşı faaliyette bulunan Eumenes'in paralı ordusuna girmesi bölgede yabancı yönetimlere karşı direnişin devam ettiğini gösterir³³. MÖ 323-301 yılları arasında Büyük İskender'in generalleri arasında süren mücadelelerde muhtemelen Pisidialılar çok fazla etkilenmemiştir. MÖ 301-281 son

²⁴ Ksenophon 1, 11

²⁵ Herodotos 1, 173

²⁶ Plinius 5, 24, 94

²⁷ Strabon 13, 4, 16

²⁸ Homeros, İlyada, 6, 184-185, 203-204; Odyssea, 5, 283

²⁹ Herodotos Pers satraplıklarında yer alan halklar arasında Pisidialılar'ın adını anmamaktadır (Hdt. 3, 90)

³⁰ Özsaıt 1980:121-123

³¹ Ksenophon 1, 1, 11; 1, 2, 1; 1, 9, 14

³² Arrianos 1, 28, 2; 1, 29, 1

³³ Diododus 18, 61, 4

dönemini yaşayan bu mücadelelerin ardından MÖ 281 yılında Kurupedion Savaşı gerçekleşir. Savaşın ardından neredeyse tüm Anadolu Seleukoslar'ın hakimiyetine girer. Seleukoslar egemenliğinde yerli halk zaman zaman idareye karşı ayaklanmıştır³⁴. Seleukoslar Dönemi'nde bölgede bazı koloniler kurulmuştur. Bunlar arasında **Seleukeia Sidera** (Selef), o dönemde Phrygia ile sınır teşkil eden **Apollonia Mordiaion** (Uluborlu), **Pisidia Antiokheiası** (Yalvaç), sayılabilir. O zamanlar Pisidia Bölgesi'ne dahil olmayan **Laodikeia Katakakaumene** de (Ladik) Seleukoslarca kurulan kolonilerdendir. Seleukoslar kurdukları koloniler ile kuzey yönündeki askeri yollarını güvenlik altına almıştır.

MÖ 188 yılında Romalılar ve Seleukoslar'dan III. Antiokhos (MÖ 223-187) arasında yapılan Apameia Barışı ile Pisidia'nın bir bölümü Pergamon Krallığı'na verilir. Bu durum, söz konusu krallığın sonuna kadar devam eder. Bölge Attaloslar'ın kültürel hegemonyası altında gelişim gösterir. Gelişimin en önemli aynası kentlerdeki büyük kamu yapılarıdır. **Amblada** kentine ait bir mektuptan anlaşılacağı üzere, Attaloslar Pisidia Bölgesi'nde merkezi bir yönetim kurmamış, kentler üzerindeki egemenliğini daha çok topladıkları vergilerle sağlamıştır.

MÖ 133 yılında III. Attalos'un ölümünün ardından Pergamon Krallığı Romalılar'a miras kalır. Pisidialılar, önce Romalı komutanların Pontus kralı Mithridates ile savaşlarından, daha sonra da Roma Cumhuriyeti'nin iç savaşlarından etkilenmeden, korunaklı dağlarında yaşamaya devam edebilmiştir. MÖ 129'da Manius Aquillius tarafından Mysia, Lydia, Karia ve Phrygia topraklarını kapsayan Asia Eyaleti kurulur. Geride kalan doğu kesim ise müttefikler arasında paylaşılır. Lykaonia ve muhtemelen Pisidia ile Pamphylia, Kappadokia Krallığı'na verilir. Ancak Kappadokia kralı V. Ariarathes ölünce krallık topraklarında yaşanan kaos, korsanlığın artmasına sebep olmuştur. Pisidia Bölgesi'nde güçlü bir askeri kontrolün olmayışı Romalılar'ın bölge kentleri ile sağlam diplomatik ilişkiler kurmasını gerektirmiştir. Örneğin **Prostanna** (Eğirdir) MÖ 113 yılında yapılan bir antlaşma ile Roma'nın bağımsız müttefiklerinden olmuştur. Ayrıca **Sagalassos** ile **Pisidia Antiokheiası** da MÖ 189 yılından itibaren Roma müttefikleri olarak görülür. Pisidialılar artık, yerel savaşçı kabilelerin ötesinde, Yunanlaşmış düzenli kentlere sahip bir topluma dönüşmüştür. MÖ 102 yılında bölgede artan kaos, Roma'yı Pamphylia, Lykia, Pisidia ve Lykaonia Bölgeleri'ni, başkenti **Ikonia** (Konya) olan Kilikia Eyaleti'nde toplayarak sorunu çözmeye yöneltmiştir. Sulla döneminde, MÖ 78-74 yılları arasında Publius Servilius Vatia eyaletin valisi olmuş, bu dönemde Pisidia'da Orondialılar'ın (Beyşehir çevresinde yaşayan dağ kavimleri) toprakları zapt edilmiş ve geçici huzur sağlanmıştır. MÖ 64 yılında konsül olan Pompeius, Kilikia Eyaleti'ni Kilikia Pedias, Kilikia Trakeia, Pamphylia, Pisidia, Isauria ve Lykaonia'yı kapsayacak şekilde tekrar düzenler. MÖ 56 yılında ise **Apameia Kibotos**, **Laodikeia** ve **Synnada** ile beraber Asia Eyaleti'nden alınarak Kilikia Eyaleti'ne katılır. Pisidia MÖ 102-49

---

³⁴ Livius 35, 14, 1-5

yıllarına kadar ismen de olsa Kilikia Eyaleti'nde kalmış, MÖ 49'da Asia Eyaleti'ne dahil edilmiştir.

Roma, bölgede kesin itaat sağlamak amacıyla MÖ 39'da Pisidia ve Phrygia Paroreios'u Galat aristokrat Amyntas'a verir. Roma müttefiği olan Amyntas, Pisidia ve Phrygia Paroreios arasındaki toprakları (**Sagalassos**, **Apollonia Mordiaion** ve **Pisidia Antiokheiası** gibi kentler zapt edilmeden alınmış olmalı) kendine bağlamayı başarmışsa da, **Kremna** ve **Sandalion**'da direnişle karşılaşmıştır.

Amyntas, topraklarına kısmen Lykaonia ve Pamphylia bölgelerini de katarak Galatia kralı olur³⁵. Amyntas'ın krallığı kuzeydeki kendi ülkesi Galatia dışında Lykaonia, Phrygia, Isauria, Pisidia ve Pamphylia'nın bir kısmını içeren Orta ve Güney Anadolu'ya kadar uzanır. Bu krallığın güneyi Toros Dağları'yla çevrilidir³⁶. Krallığın sınırı, Ikonion'dan batıda Sultan Dağları ile Pisidia Dağları arasında Apollonia'ya kadar uzanır. Amyntas, Pisidia'daki son bölgesel yönetici olarak dağ kabilelerine karşı en etkin savaşı vermiş ve toprakların büyük kısmını Yunanlaştırmıştır.

Amyntas, MÖ 25 yılında doğu Pisidia'da yaşayan ve belki Güney ve Orta Pisidia'ya kadar yayılan Homonad kavmine karşı gerçekleştirdiği savaş sırasında ölür³⁷ ve Galatia Krallığı'nın büyük kısmı Augustus tarafından Galatia Eyaleti (Provincia Galatia) olarak tesis edilir³⁸. İdari merkezi Ankyra olan eyaletin Pisidia Bölgesi'ndeki metropolisleri arasında **Sagalassos** da bulunur. Roma, eyaletin ilk yıllarında topraksız ve fakir halk için umut olan, **Pisidia Antiokheiası**'ndaki "Colonia Caesarea" gibi yeni koloniler kurmaya başlar. Pisidia Bölgesi'nde Roma egemenliğinin ilk yıllarına damgasını vuran iki önemli olay yaşanmıştır. Bunlardan biri bölgede kurulan askeri koloniler, diğeri ise Homonadlar Savaşı'dır³⁹.

Roma için başarıyla sonuçlanan Homonadlar Savaşı'nın (yaklaşık MÖ 6) ardından bölgede kolonilerin kurulmasına ve yol şebekesinin yapımına hız verilmiştir. Doğu Pisidia, Lykaonia ve Isauria'da kurulacak kolonilerle halkı belli bir otorite etrafında toplamak ve Romalılaştırmak amaçlanmıştır. Kolonilerin Pisidia Bölgesi'nin içlerine konumlanmasından kaçınılmış, bunlar daha çok bölge sınırlarına yerleştirilmiştir. **Pisidia Antiokheiası**'nın ardından bölgede kurulan kolonileri: Colonia Iulia Augusta Cremna (**Kremna**), Colonia Iulia Augusta (**Prima Fida**) Comama (**Komama**), Colonia Iulia Augusta Olbasa (**Olbasa**), Colonia Iulia Augusta Parlais (**Parlais**), Colonia Iulia Felix Gemina Lystra (**Lystra**) şeklinde sıralanır. Bu koloniler eskiden beri askeri merkez olan **Pisidia Antiokheiası**'ndan dört bir yöne yayılan Via Sebaste adlı yol şebekesi ile birbirlerine bağlanmaktaydı.

---

³⁵ Mitchell 1993:38

³⁶ Strabon 12, 6, 4

³⁷ Strabon 12, 6, 5

³⁸ Levick 1967:29

³⁹ Özsait 1985:86

MS 14 yılında Augustus öldüğünde Pisidia Bölgesi'ndeki bağımsız kent devletlerinin imparatorluğa entegrasyonu da tamamlanmış bulunuyordu. Augustus'un ölümünden önce yaptığı işler **Ankyra**'daki Augustus ve Roma Tapınağı'nda bulunan Monumentum Ancyranum dışında **Pisidia Antiokheiası**'nda Latince ve **Apollonia Mordiaion**'da (Uluborlu) Grekçe kopyaları bulunan Res Gestae Divi Augusti'de anlatılmaktadır.

Augustus'un belirlediği Romalılaştırma siyaseti daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Tiberius döneminde (MS 14-37) Via Sebaste üzerinde bulunan Pappa kenti **Tiberiopolis** (Yunuslar); Claudius döneminde (MS 41-54) **Claudeikonion** (Konya), Mithia (Beyshehir) ve **Laodikeia Katakekaumene** (Ladik) kolonileri kurulur. Claudius döneminde ayrıca eyalet düzenlemesinde de değişiklikler yapılmıştır. MS 43'te kurulan Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne Pisidia Bölgesi'nin batı ve güney kısımları katılmış olmalıdır. French bu eyalet dahilinde **Konane, Seleukia Sidera, Prostanna ve Parlais** kentlerinin adını verir⁴⁰.

Nero döneminde (MS 54-68) **Sagalassos**'un daha geniş bir alanda hak iddia etmesi üzerine komşu kentlerin imparatora şikayetlerini ilettikleri bilinir⁴¹. Galba döneminde (MS 68-69) Pisidia Bölgesi'nin Pamphylia ve Galatia Bölgeleri ile birleşmesi MS 72'de İmparator Vespasianus (MS 69-79) tarafından geçersiz sayılmış, Pamphylia-Lykia Eyaleti tekrar oluşturulmuş ve eyalete muhtemelen Pisidia Bölgesi'nin güney ve batı kesimi dahil edilmiştir. İmparator Vespasianus MS 74 yılında Galatia ve Kappadokia'yı birleştirerek çifte eyalet oluşturmuştur. Ancak çifte eyaletin kapsadığı geniş alanın idaresi ile ilgili sorunlar yaşanmaya başlayınca, Traianus döneminde Partlar ile karşılaşmadan önce (MS 107-113) tedbir olarak bu iki eyalet tekrar ayrılmıştır. Bu evrede Galatia eyalet sınırları Augustus dönemindeki gibi asıl Galatia, İç Paphlagonia, Lykaonia ve Kuzey Pisidia'dan oluşur. İmparator doğu eyaletlerindeki legionlarını bizzat idaresine almak için MS 114 yılında Suriye'ye düzenlediği yolculuk sırasında Pisidia Bölgesi'ne de uğramıştır. **Sagalassos** ve **Apollonia Mordiaion** kentlerinde imparator adına rastlanan anıtlar bu ziyarete bağlanır. İmparator Hadrianus imparatorluk topraklarını tanımak amacıyla seyahatler düzenlemiştir. MS 129 yılında imparator adına düzenlenen şeref anıtlarına Pisidia Bölgesi kentlerinde rastlamak mümkündür. Hadrianus döneminde de eyaletlerin idari sistemine ilişkin değişikliğe gidilir (MS 135). Güney ve Batı Pisidia'yı kapsayan Lykia-Pamphylia Eyaleti senato idaresine bırakılır ve bir prokonsül atanır. Kuzey ve Doğu Pisidia'nın dahil olduğu Galatia Eyaleti'nin yönetimine ise bir praetor getirilir. Eyalet sınırları MS 2. yy sonunda Lykia-Pamphylia Eyaleti'nin geçici bir süre Doğu Pisidia'yı kapsamaması dışında Diocletianus dönemine kadar değişmemiştir.

Roma İmparatorluğu'nun ilk 300 yılında yaşanan Pax Romana, MS 3. yy ortalarından itibaren Got ve Sasani istilaları, depremler ve veba salgınları ile sona erer⁴². Doğu Pisidia ve Isauriai'da güçlenen korsanlar, kentleri işgal girişimlerinde bulunur. **Kremna**'nın korsan

⁴⁰ French 1991b: 56

⁴¹ Özsaıt, 1985: 98

⁴² Mitchell, 1988b: 57

Lydius tarafından işgali antik yazar Zosimos⁴³ tarafından ayrıntılı olarak anlatılmıştır. **Kremna** halkı bu işgal sonucu kentten sürülmüş, kente Roma ordusu yerleştirilmiştir.

Diocletianus döneminde (MS 284-305) imparatorluk 12 dioikesis'e ayrılır ve eyaletler tekrar düzenlenir. Pisidia Bölgesi tarihte ilk defa **Pisidia Antiokheiası** başkenti olmak üzere başlı başına bir eyalete dönüşür (MS 297). Galatia Eyaleti'nin güneyi, Lykia-Pamphylia'nın kuzey kısımları, Asia Eyaleti'ne bağlı **Apameia Kibotos** ve **Lykaonia**, bu yeni Pisidia Eyaleti'ne katılır.

İmparator Gratianus döneminin ortalarında, MS 371-372 yılında ise Pisidia Eyaleti'nin **Amlada**, **Ikonion** gibi kentleri barındıran doğu toprakları, yeni kurulan Lykaonia Eyaleti'ne verilir ve Pisidia sınırı Beyşehir'in batısına kadar geriler. Diocletianus ve I. Theodosius arasındaki dönem eskisinden daha mutlak bir yönetim sistemi getirdiğinden, bu dönem Dominatus Dönem'i olarak adlandırılmıştır. İmparator I. Theodosius'un ölümüyle (MS 392-395) Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra bölgedeki kentlerin sadece bazıları varlığını koruyabilmiştir.

Pisidia Bölgesi Kültür Varlıkları

Bugünkü Afyon, Isparta, Burdur ve Konya illerinin kısmen içinde bulunduğu Pisidia Bölgesi'nde (Roma Dönemi-Pisidia Eyaleti kapsamında), gezginlerin kayıtları, kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları ışığında, çeşitli dönemlerde kurulmuş irili ufaklı birçok yerleşme saptanmıştır. Söz konusu antik yerleşmelerin büyük kısmının varlığı, daha çok yüzeyde ele geçen çanak çömlek parçaları ve yazıtlar vasıtasıyla bilinmektedir. Bunların çoğunun ne adı, ne de işlevi (kent, köy, kale, işlik vb.) tam olarak saptanabilmiş değildir. Pisidia Bölgesi'nde kuruldukları antik kaynaklardan ve/veya yazıtlardan bilinen kentlerin ise ancak bir kısmı tam olarak lokalize edilebilmiştir. Araştırmaların yetersizliği ve modern yapılaşma, bölgede kurulmuş olan diğer antik kentlerin lokalizasyonlarını saptamayı ya da detaylı bilgiye ulaşmayı güçleştirir.

Pisidia Bölgesi'nde, Tarihöncesi Dönem ve Demir Çağı kapsamında araştırılan bazı höyüklerin Yunan ve Roma dönemlerinde de iskan edildikleri yüzeyde ele geçen çanak çömlek buluntularından anlaşılmaktadır. Ancak çanak çömlek buluntuların yanı sıra höyüklerin üzerinde mimari kalıntılar da bulunmaktadır, **Kocaparanın Höyük**'te rastlanan çiftlik ya da askeri yapı; **Malas**'taki kaleye ait olabilecek mimari yapı izleri ve **Konya-Alibey Höyüğü** üzerinde yer alan **Ikonion** antik kenti bu durumun örnekleridir.

---

⁴³ Zosimos 1, 63-64

Pisidia Bölgesi'nde Yunan uygarlığına ait olarak kurulan ilk kentlere Hellenistik Dönem'den itibaren rastlamak mümkündür. Bu kentler arasında planı belirlenebilenler **Sagalassos**, **Pisidia Antiokheiası**, **Kremna** ve **Adada**'dan ibarettir. **Adada** dışındaki diğer üç kent araziye bağlı, düzenli plana sahiptir.

Hellenistik Dönem'de yaşanan savaşlar ve Büyük İskender'in ardılları arasındaki mücadeleler Pisidia'da savunmaya büyük önem verilmesine neden olmuştur. Bu dönemde kentler dağ, tepe ya da yüksek eğimli platolara kurulmakta ve kayalar üzerinde yükselen sağlam surlarla tahkim edilmekteydi. Özellikle **Sagalassos** çevresinde kümelenen askeri yapı kalıntıları **Sagalassos**'un dış savunma sistemine verdiği önemi gösterir.

Pisidia'nın ilk anıtsal kamu yapıları Hellenistik krallıkların egemenliğinde gelişen kentlerde ortaya çıkmaktadır. **Sagalassos** ve **Kremna**'da Pergamon etkili at nalı planlı agoralar, yine **Sagalassos**'ta agora çevresindeki çarşı yapıları ile bouleuterion Hellenistik Dönem'in bölgedeki önemli kamu yapılarıdır. MÖ 1. yy'da Pisidia Bölgesi'ndeki yapılaşma muhtemelen küçük kentlere de örnek olarak devam etmiştir.

Pisidia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem'e ait yapıların bir kısmını dinsel yapılar oluşturur. Ancak bölgede bu döneme ait dinsel yapılara verilebilecek örnek oldukça azdır. Bölgedeki antik kentlere bağlı olarak ve genelde tepelere kurulan kutsal alanlardan sadece birkaçı Hellenistik Dönem'e aittir. Yine de Yunan ya da Yunanlaşmış kültürleri barındıran ve bu stilde inşa edilen tapınaklar bölgedeki kültür değişiminin bir belirtisi olarak kabul edilmektedir. **Pisidia Antiokheiası**'na bağlı **Karakuyu Men Kutsal Alanı** Bölgenin en önemli ve aynı zamanda köklü kutsal alanlarından biridir.

MÖ 1. yy'da Augustus, bölgenin denetiminin sağlanması ve Romalılaştırılması amacıyla Colonia Iulia Augusta **Cremna**, Colonia Iulia Augusta **Parlais**, Colonia Iulia Felix Gemina **Lystra** (Hatunsaray-Zoldera) adlı askeri kolonileri kurmuştur. Koloniler, kavşak noktası **Pisidia Antiokheiası** olan Via Sebaste adlı yol ile birbirine bağlanmıştır. Pisidia'da tespit edilen mil taşlarının büyük kısmı ve beş köprü kalıntısı Via Sebaste yoluna aittir.

Augustus ile başlayan ve 300 yıl sürecek olan Pax Romana dönemi halkın savunma kaygısını Hellenistik Dönem'e göre hafifletir. Bu durum **Keritai** gibi kentlerin yüksek ve korunaklı yerlerden kolay erişilir yerlere taşınmasını sağlamıştır. Yeni kurulan yerleşimlerde tahkimata önem verilmemiş, eski yerleşimlerde ise Hellenistik Dönem surları kısmen sökülüp yeni yapıların inşasında kullanılmıştır. Roma uygarlığını yaşatan birer kurum olarak değerlendirilen kentlerin imar faaliyetleri imparatorluk tarafından desteklenmiştir. Kentler yeni fikirler, inşaat teknikleri ve malzemelerle tanışmıştır. Kent planları büyük çapta değişmiştir. Özellikle MS 2. yy, kentlerin kapsamlı imar programlarına giriştikleri bir dönem olarak karşımıza çıkar. **Sagalassos**, **Kremna**, **Pisidia Antiokheiası** gibi büyük kentlerde agoralarla benzer işleve sahip forumlar, sütunlu galerilerle çevrelenen tapınak kompleksleri,

sütunlu caddeler ve propylonlar bu yüzyılda kentlere anıtsal bir görünüm katar. Yapı öğelerinin süslü mimari bezemeleri Roma Dönemi'nin bir özelliğidir. İmparator Traianus ve Hadrianus'un ziyaretleri dolayısıyla Pisidia kentlerinde hummalı yapı çalışmaları görülür. Tanrı ve tanrıçalar gibi imparatorlar için de yeni tapınaklar, taklar, kamu yapıları inşa edilir. **Adada**'da Traianus'un ziyareti kente iki tapınak kazandırmıştır (İmparatorlar ve Traianus tapınakları). **Sagalassos**'ta Aşağı Agora'daki anıtsal kapı (Tiberius Kapısı) ve **Pisidia Antiokheiası**'ndaki görkemli alan (Tiberius Alanı) bu döneme tarihlenir. İmparator Hadrianus'un ziyareti nedeniyle **Sagalassos**'ta Dionysos Tapınağı ve hamam inşa edilmiş, sonradan Antoninus Pius'a adanan kutsal alanın da yapımına başlanmıştır. **Kremna**'da ise Hadrianus Tapınağı, forum ve basilika bu dönemin anıtsal yapılarına birkaç örnektir.

Pax Romana ile kent surunun önemini kaybetmesi, kent içi ve kent dışı ayrımını da azaltmıştır. Sur içindeki yapılar ile kırsal kesimdekiler artık kent bütününün birbirini tamamlayan unsurlarıdır. **Sagalassos**'ta tiyatro, **Pisidia Antiokheiası**'nda stadion gibi bazı önemli yapıların surların dışında kalması güvenlik açısından bir sorun teşkil etmemekteydi. Aynı şekilde kentlerin su ihtiyacını karşılayan su kemerleri de uzak kaynaklardan kente kadar güven içinde uzatılmaktaydı. Bu dönemde genel olarak konutlar da surların dışına taşmıştır, ancak **Kremna** ve **Sagalassos**'ta kent içi konut alanları da mevcuttur. Muhtemelen **Mallos**'ta da sur ile kayalık arasındaki boşluklarda yer alan dörtgen planlı yapılar konut olarak kullanılmıştır. **Sagalassos**'ta özellikle zengin sınıfın tercihi ise kentin aşağısındaki verimli topraklardı. Antik kenti kapsayan Ağlasun ve çevresinde zengin sınıfa ait bazı çiftlik ve villalar saptanmıştır.

Roma Dönemi'nden itibaren kırsal yerleşimin yaygınlaşması, Pisidia Bölgesi'nde Roma Dönemi'ne ait köy yerleşmelerinden sadece birkaçında Hellenistik Dönem'e ait izlere rastlanmasından da açıkça anlaşılmaktadır. **Sagalassos**'un Hellenistik-Roma dönemlerine tarihlenen en zengin köylerinden biri Günalan'da yer alır. **Ikönion**'a bağlı Sadettin Han adlı köyün muhtemelen emekliye ayrılan İkonion'lu zengin tüccarlar ya da hükümet görevlileri tarafından iskan edildiği düşünülmektedir. Pisidia Bölgesi'nde antik ismi ile bilinen köylerden biri de Kapıcak Köyü'nde yer alan **Kelian**'dir.

Pisidia Bölge'sinde kentlere bağlı üretim faaliyetleri Roma Dönemi'nde kent dışında, kırsal kesimlerde gerçekleştirilirdi. Kırsal kesimlerde antik kentlere bağlı olarak işletilen bazı işlikler arasında taş ocakları ve çömlek işlikleri sayılabilir.

Öte yandan, **Sagalassos**'a ait Kale Yıkığı'ndaki gibi, bir zamanlar kent territoriumunu koruyan Hellenistik kalelerin çoğu, barış sürecinde işlevlerini yitirerek küçük yerleşmelere dönüşmüştür.

Pisidia Bölgesi'nde, ait oldukları yerleşme yeri bilinen ya da bilinmeyen nekropolis alanları dışında, bağımsız yer alan birkaç tümülüse ve mezar yapısına da rastlanmıştır.

Nekropolislerin bazılarının ait oldukları yerleşme henüz bilinmemektedir. Nekropolislerde en yaygın görülen mezar tipi kaya mezarlarıdır. Nekropolisler ve mezar anıtları dinsel inançlar ya da kentteki yer sıkıntısından ötürü, bazı istisnalar dışında, her dönemde sur dışında yer alırdı. Ancak çalışmamız sırasında Pisidia Bölgesi'nde **Sagalassos**'ta olduğu gibi bu geleneğe aykırı düşen örneklerle de karşılaşılmıştır.

Roma İmparatorluğu'nda yaşanan dinsel tercihlerin değişimi ile Pisidia Bölgesi'ndeki yapıların niteliği de büyük ölçüde farklılaşmaya başlar. Bölgede artan Hıristiyan nüfusla beraber kent yaşamında duyulan bazı gereksinimler de değişir. Pagan dini, halkı çeşitli törenlerle, şenliklerle bir araya getirmekte ve çeşitli sanatların, yapıların ortaya çıkışını sağlamaktaydı. Farklı bir hayat tarzı sunan Hıristiyanlık ile beraber, dünya yaşamına duyulan önem azalmış, daha kapalı, küçük grup toplantıları gerçekleştirilmeye başlamıştır. Paganizme dayalı yapılar kullanım dışı kalmaya başlar ya da yıkılır. **Sagalassos**'ta eski Neon Kütüphanesi olan basilikanın Pagan propagandası yapıldığı gerekçesi ile yakılması bu duruma trajik bir örnektir. Bölgedeki yapıların çoğu birer birer kiliseye dönüştürülmüş, basilikal plan kiliselerde uygulanmaya başlamıştır.

MS 3. yy ortalarında Got ve Sasani istilaları, depremler ve veba salgınları Pax Romana döneminin sonunu hazırlar. Dış saldırıların tehdidinde maruz kalan kentlerde askeri yapılar acele ile tekrar inşa edilir. **Sagalassos**, **Pisidia Antiokheiası** ve **Kremna** gibi kentlerde surların devşirme bloklardan inşa edildiği ve yenilendiği görülür. Kentler, korsanlar ve onları bertaraf etmek isteyen Roma ordusu tarafından yıkıma uğrar.

Diocletianus'un eyaletlerde yeni düzenlemelere gitmesi bu kargaşaya son vermiştir. Yıkılan kentler bu dönemde yeniden imar edilir. Bizans Dönemi'nde çoğu Yunan-Roma kenti varlığını korumuştur.

Sonuç olarak, Pisidia Bölgesi'nde adı duyulmuş bazı antik kentlerin dışında, Yunan-Roma dönemlerine ait buluntu yerleri hakkında oldukça sınırlı bir bilgiye sahibiz. Bu nedenle, bölgede, Yunan-Roma dönemlerine ilişkin daha kapsamlı kazı veya araştırmaların gerçekleşmesi oldukça önemlidir. O güne kadar, modern yolların, evlerin, tarlaların ya da çıplak toprağın altında gömülü yatan, geçmiş insana dair bilinmeyen birçok hikaye, sessizliğini korumaya devam edecektir...